

Αρμένιοι της Οθ. Αυτοκρατορίας;

Τί ξέρετε; Τί νομίζετε ότι ξέρετε για το θέμα μας;

→ *η Αρμενία η ίδια είναι διαχρονικά προβληματική έννοια.*

Όπως και η έννοια της Ελλάδος πριν να ιδρυθεί το κράτος, πριν να χαραχθούν τα σύνορα.

Έπρεπε να γίνει μακρόχρονη διαδικασία από το 1830/1 ως το 1922 με άλλη επέκταση μετά από την ήττα της Ιταλίας το 1945/48. Η Κύπρος είναι το τελευταίο στάδιο (1960: ανεξαρτησία από τη βρετανική μητρόπολη) με το σύνθημα *Ένωση* και βίαια επεισόδια μεταξύ των δυο κύριων πληθυσμών έφτασε το νησί στη σταδιακή διαίρεση και το 1974 στην επέμβαση της Τουρκίας με την κατοχή ως σήμερα του βόρειου κομματιού.

Η Βόρεια Ήπειρος ήταν στον στόχαστρο μερικών πολιτικών οπότε κατάρρευσε το κομμουνιστικό καθεστώς στην Αλβανία. (Σαμαράς) Η Ε.Ε. και οι ΗΠΑ φρόντισαν να μην αλλάξουν τα σύνορα.

→ Με λίγες εξαιρέσεις στην **ιστορία** οι χώρες είναι σχετικές έννοιες και όταν μιλάτε ή γράφετε για τον χώρο, να φροντίσετε να δώσετε μια ημερομηνία.

Γενικά: οι χώρες όπως τις φανταζόμαστε είναι προϊόντα της **ιστορίας**. Δεν πρέπει να γίνουν οπωσδήποτε. Δεν υπάρχει τελεολογία. Δεν υπάρχει κανένας αναπόφευκτος χαρακτήρας της ίδρυσης ενός έθνους-κράτους.

Π.χ. Δεν υπάρχει ως σήμερα ένα ανεξάρτητο Κουρδιστάν αν και μπορεί να είναι οι Κούρδοι πάνω από 40 εκατομμύρια άνθρωποι.

Επίσης, εμπειρικά διαπιστώνουμε ότι το έθνος δεν είναι σταθερή οντότητα στην ιστορία. Το εθνικό κράτος επίσης δεν είναι αναπόφευκτο αποτέλεσμα της ιστορίας.

Οι Αρμένιοι είναι παρόμοια περίπτωση.

Με δυσκολίες μπορούμε να πούμε *πού βρίσκεται διαχρονικά η Αρμενία*. Σίγουρα υπάρχει διαχρονικά με αλλαγές, με αποχρώσεις, με μετατροπές συνεχής συλλογική ύπαρξη των Αρμενίων. → **Υπάρχει διαφορά μεταξύ Αρμενίας και Αρμενίων.**

Έχετε μεγαλώσει εδώ στο μύθο της "απόλυτης ιστορικής συνέχειας".

Ενώ η ιστορία στην οποία θα έπρεπε να αφιερωνόμαστε στο πανεπιστημιακό πλαίσιο είναι η μελέτη των ιστορικών συνεχειών αλλά δε και των ιστορικών τομών. Πρόκειται για μια διαλεκτική, για αλληλοεπιδράσεις μεταξύ συνεχείας και τομών. Υπάρχουν εποχές έντονης αλλαγής και μετατροπής, εξέλιξης μπορεί και παρακμής – χωρίς να έχει ο όρος αναγκαστικά αρνητική αξία.

Να σκεφτούμε λίγο – στο επίπεδο του ατόμου (οντογένεσης) το στάδιο της εφηβείας που μπορεί να θεωρηθεί παρακμή σε σύγκριση με το νοητικό επίπεδο των παιδιών στα τελευταία παιδικά τους χρόνια : 10/11. Κι όμως δεν είναι το τελευταίο στάδιο.

Υπάρχουν εποχές οπότε ένας λαός, μια ανθρώπινη ομάδα χάνει εξουσία, γόητρο. Μάλλον κι αυτό είναι αναγκαίο επίσης και δεν έχει τραγικό χαρακτήρα.

Περίπτωση της Αρμενίας;

Το εδαφικό ιδανικό είναι ένας γεωγραφικός χάρτης της αρχαιότητας. (Η κίτρινη επέκταση)

Μεταξύ τριών λιμνών: **Ουρμιά** (σήμερα στην Περσία), **Βάν**, (σημερινή Τουρκία) Doğu Anadolu / « Ανατολία » [κεμαλική ορολογία] και **Λιμνή του Σεβάν** (σημερινή Αρμενία)

[30 χωριά της σημερινής Αρμενίας βρίσκονται σε κατοχή των διπλανών Αζερί]

Από τους γεωγράφους στη Δύση αναφέρεται ακόμα ως *αρμενικό οροπέδιο*.

Εννοείται ότι το ιδανικό, η εικόνα για τον χώρο τους που έχουν οι περισσότεροι Αρμένιοι όπου και να ζουν σήμερα δεν αντιστοιχεί στην πραγματική επέκταση ή συρρίκνωση των γαιών όπου ζούσαν και ζουν Αρμένιοι.

Η σημερινή Αρμενία αντιστοιχεί σε 1/10 της Μεγάλης Ιδανικής Αρμενίας.

οι Αρμένιοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ξεφεύγουν από το ιδανικό / ιδεολογικά αποκρυσταλλοποιημένο φανταστικό γεωγραφικό πλαίσιο, όπως και είχαν βγει από αυτό το λίκνο οι Αρμένιοι κιόλας κατά τους χρόνους του «Βυζαντίου».

Ποιές ήταν οι μεγάλες πόλεις με πολλούς / περισσότερους Αρμένιους τον 19ο αιώνα;

→ Στη Σμύρνη; → Στην Κωνσταντινούπολη; → "Μικρά Ασία" (πρόκειται για πόλη;) → Στη σημερινή Συρία κιόλας; (πρόκειται για πόλη;)

→ Στην Περσία αφού και σήμερα υπάρχουν Αρμένιοι εκεί (στο σημερινό Ιράν);

Η πρώτη πόλη με υψηλό αρμενικό πληθυσμό ήταν τον 19ο αιώνα η Κωνσταντινούπολη. Δηλαδή η οθωμανική Kostantiniye.

Για όλους τους Οθωμανούς υπηκόους σχεδόν το κέντρο ήταν εκεί (πολιτικό, οικονομικό, συμβολικό) αλλά **και δημογραφικά για τους Αρμένιους.**

Όπως και για τους Ρωμιούς – αλλά αυτή την περίπτωση την ξέρετε καλύτερα και σας φαίνεται ομαλή. Επίσης για τους Οθωμανούς μουσουλμάνους ο αρχηγός κράτους είχε την έδρα του στην Κων./πολη. Μπορεί και να ήταν το ίδιο, τουλάχιστον σε πολιτικό επίπεδο για τους Βούλγαρους (κοιτάζτε το επώνυμο ενός Βούλγαρου πολιτικού: Aleksandar Stoimenov **Stamboliyski**)...

Η κεντρικότητα της Κωνσταντινούπολη είτε από δημογραφική άποψη είτε από θεσμική άποψη

όπως επίσης ισχύει για τους Εβραίους οπότε το ραββινάτο της Κωνσταντινούπολης μετατρέπεται σε κεντρικό θεσμό στην υπηρεσία των Οθωμανών τα 1880.

Είναι κύριο φαινόμενο της ανθρώπινη γεωγραφίας ολόκληρης της περιοχής.

Αν και το Istanbul έπρεπε να γίνει ομαλή τουρκική πόλη της Δημοκρατίας της Τουρκίας, δεν ήταν ποτέ πάρα μόνο ίσως στις λίγες δεκαετίες 1955-1980.

Επίσης σήμερα η τουρκική Πόλη είναι και η μεγαλύτερη κουρδική πόλη στον κόσμο.

Ο χώρος αλλάζει λειτουργία και χαρακτήρα έξω από τις περιόδους κρατικού εθνικιστικού ελέγχου. Η γεωγραφία ξεφεύγει από τα στενά πλαίσια που προσπάθησαν να επιβάλουν οι κεμαλικοί.

Δεύτερο αστικό κέντρο των Αρμενίων στην Οθ. Αυτοκρατορία

Ήταν η Σμύρνη

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, η Σμύρνη είχε «λίγους» Αρμένιους κατοίκους. Με ποια έννοια;

Σχεδόν σταθερός αριθμός γύρω στους 10 000 Αρμένιους ενώ η εξέλιξη του λιμανιού ήταν γρήγορη.

Όμως στο πρώτο μισό του αιώνα: αυτή η σχετική μικρή κοινότητα με τις πολλές της σχέσεις σε ολόκληρο κόσμο (Ινδίες, Περσία, Καύκασος, Αίγυπτος, Μασσαλία, Manchester + και από τα 1880' με τις ΗΠΑ).

Λεφτά της τοπικής κοινότητας συνέβαλε ουσιαστικά στον εκσυγχρονισμό της αρμενικής γλώσσας, στον αρμενικό τύπο, στο αρμενικό τυπογραφείο

ΠΧ. Το Τυπογραφείο Ντεντεγιάν

Με απογόνους στη Γαλλία: Charles Dédéyan, Gérard Dédéyan, Marina Dédéyan.

Εβδομαδιαία εφημερίδα **Αρεβελιάν Μαμούλ** / Ανατολικός Τύπος ←
Արեւելիան Մամուլ

+ *κύμα μεταφράσεων από τις δυτικές γλώσσες* (προ παντός από τα γαλλικά) στην αρμενική

+ *κυκλοφορία / παράδοση* παντού στον αρμενικό κόσμο των βιβλίων, του περιοδικού που εκδίδονταν στην Σμύρνη.

Η κοινότητα στην Κων./πολη θα αναλάβει αυτή την λειτουργία από τα 1860 περίπου.

Μετά από την άλωση της Πόλης, ίδρυσε ο Σουλτάνος ένα αντίστοιχο αρμενικό **Πατριαρχείο** με πρότυπο το Οικουμενικό ορθόδοξο πατριαρχείο. Μια νέα έδρα που δεν ανήκε στην παραδοσιακή ως τότε ιεραρχία των αρμενικών εδρών.

Σύριοι χριστιανοί (chrétiens syriaques), οι Αιγύπτιοι // Κόπτες, οι Αρμένιοι θεωρήθηκαν από το αυτοκρατορικό αλλά και εκκλησιαστικό κέντρο ως αιρετικοί / μονοφυσίτες.

Ήθελε να έχει κοντά του έναν θεσμό για παρόμοια εσωτερική αυνομία, αυτοδιοίκηση αλλά για εσωτερικόν έλεγχο για τους μη Ορθοδόξους

Βλ. το άρθρο του Kévork Bardakjian στον δίτομο συλλογικό έργο με επιμέλεια των Braude Benjamin και Bernard Lewis, *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of A Plural Society*. 1. Central Lands, 2. Arab Provinces που δημοσιεύθηκε το 1982. Το άρθρο βρίσκεται στο σύστημα Η-τάξη. Πρόκειται για μια επέμβαση μη χριστιανικής εξουσίας στην οργάνωση μιας εκκλησίας (της αρμενικής εκκλησίας). Είχε πριν άλλη ιεραρχία εδρών, άλλη γεωγραφική οργάνωση η αρμενική αποστολική Εκκλησία με άλλα εκκλησιαστικά κέντρα.

→ υπήρχαν σχέσεις - δεσμούς μεταξύ Βυζαντίου και Αρμενίων;

Ναι: αλλά η αρμονία ή η ενσωμάτωση κάποιων οικογενειών στην αριστοκρατία είχε ως προϋπόθεση την πλήρη αποδοχή της ορθοδοξίας της Κωνσταντινούπολης.

Όλες οι εκκλησιαστικές δομές θεωρούν τον εαυτόν τους καθολική κι ορθόδοξη. Όμως ξέρουμε ότι υπάρχουν διάφορες ορθοδοξίες (εμπειρικά – όχι δογματικά). Στην Ελλάδα, οι ντόπιοι Αρμένιοι χρησιμοποιούν στις πινακίδες τους την ονομασία "Ορθόδοξη Αρμενική Εκκλησία" για λόγους διευκόλυνσης της κοινωνικής τους αποδοχής. Πρόκειται όμως για μία από τις προχαλκιδόνιες εκκλησίες [αίρεση της Συνόδου της Χαλκηδόνας – το 451]. Λόγω του καισαροπαπισμού του Βυζαντίου απορίχτηκαν όσες εκκλησίες του περιθωρίου της βυζαντινής επικράτειας.

Το ζήτημα ήταν η φύση του Χριστού. Πρόκειται για ένα άτομα με μία φύση; Είναι σύγχρονα Θεός κι άνθρωπος αλλά με μια φύση μόνο; Το ζήτημα είναι ο θεολογικός ορισμός του Χριστού, ένα θέμα χριστολογίας. (Φανταστείτε τα λεπτά ζητήματα, τις περίπλοκες θεολογικές επιχειρηματολογίες που έπρεπε να γίνουν κατανοητές σε διάφορες γλώσσες της χριστιανικής Ανατολής). Στο βυζαντινό κέντρο δεν μαθαίνονταν οι γλώσσες της περιφέρειας, ενώ οι λόγιοι της περιφέρειας μάθαιναν και ήξεραν τη γλώσσα του κέντρου.

+ μη νομίζετε ότι ο αντιπρόσωπος της αρμενικής εκκλησίας ήταν παρών κατά τη διάρκεια της Συνόδου!

Ο χωρισμός έγινε αποδεκτός και εκ μέρους της αρμενικής ιεραρχίας εκ των υστερών γιατί έτσι βγήκαν από τον έλεγχο του αυτοκρατορικού κέντρου.

Λέγεται επίσημα ως σήμερα : Αρμενική Αποστολική εκκλησία / հայ առաքելապետական եկեղեցի μετατρέπεται αυτή η εκκλησιαστική δομή σε εθνο-χριστιανικό θεσμό με αυτό το βήμα.

Εκχριστιανισμός του αρμενικού πληθυσμού έγινε χάριν 2 αποστόλων του Χριστού: 1. Βαρθολομαίος και 2. Θαδδαίος

Η γενίκευση του χριστιανισμού ήταν συνέπεια της αλλαξοπίστησης ενός Αρμένιου Βασιλιά του Τιριδάτη / Σρησιαν που υιοθέτησε τον χριστιανισμό ως κρατική θρησκεία, το **301**. Οι σημερινοί Αρμένιοι είναι υπερήφανοι ότι ανήκουν στον πρώτο χριστιανικό λαό του κόσμου... Να συγκρίνετε με το 337 για τη βάπτιση του Κωνσταντίνου του Μεγάλου.

Όσον αφορά το όνομα Σρησιαν, Βλ. τον Κωνσταντινουπολίτη σύγχρονο συγγραφέα τον Zaven Biberyan (1921-1984) του οποίου το αριστούργημα είναι *Το λυκόφως των μυρμηγκιών*.

Ο κεντρικός χαρακτήρας ο νεαρός Μπαρέντ γυρίζει το 1945 σπίτι του από τη «στρατιωτική» θητεία. Πρόκειται για έναν *Bildungsroman*. Ο Σρησιαν / Ντ^ορταντ είναι ο θεός του. Πρόκειται για έναν συμπαθητικό χαρακτήρα, έναν μερακλή ενώ οι υπόλοιποι Αρμένιοι μοιάζουν με φοβισμένα μυρμηγκία.

Πριν από τον εκχριστιανισμό, οι αρχαίοι Αρμένιοι πίστευαν σε μια παγανιστική θρησκεία ινδοευρωπαϊκού τύπου με ένα πάνθεο παρόμοιο με τα άλλα (ελληνικό, ρωμαϊκό και σκανδιναβικό).

Για την κατήχηση και τη λειτουργία υπήρχε ανάγκη της μετάφρασης της Βίβλου (των καινούργιων Αγίων Γραφών) στα αρμενικά! Πώς να γράφονται;

Ξέρετε ότι η χριστιανική Βίβλος:

- Νέα Διαθήκη είναι στη *κοινή ελληνική* (μπορεί να υπάρχουν κείμενα που γράφηκαν πρώτα στα ασσυριακά / αραμαϊκά στο Ευαγγέλιο κατά Μάρκον).
- Εβραϊκή Βίβλος (Παλαιά Διαθήκη από χριστιανική άποψη.) γραμμένη στα *εβραϊκά* αλλά επίσης έχουν Εβραίοι σημαντικά κείμενα στα *αραμαϊκά* (στο Ταλμούδ)

Πρέπει να ξέρετε ότι όλες οι σημιτικές γλώσσες γράφουν προ παντός τα σύμφωνα και όσα φωνήεντα όταν είναι μακρά. Οργανώνονται με το σύστημα των τριγραμματικών ριζών.

Π.χ.

Ρίζα : drs → medrese (τουρκ. και οθ.)/madrise (περσικά)/madrassa (αραβικά)

درس → ίδια γραφή για το μάθημα με διαφορετικούς φωνηεντισμούς σε διάφορες ισλαμικές γλώσσες.

مدرسه → ίδια γραφή για το μάθημα με διαφορετικούς φωνηεντισμούς σε διάφορες ισλαμικές γλώσσες.

Με διάφορα μορφήματα και σχήματα μετατροπής της αρχικής ρίζας παράγονται νέες λέξεις του ίδιου λεξικογραφικού πεδίου.

Η αρμενική γλώσσα είναι ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, δεν λειτουργεί όπως οι σημιτικές.

Δεν ταίριαζε το ελληνικό αλφάβητο γιατί στα αρμενικά υπάρχουν πολλοί φθόγγοι που δεν αντιστοιχούν σε ελληνικά γράμματα, προ παντός συριστικοί φθόγγοι όπως το *h*, το *z*, το *zh*, το *gh* κλπ/

Η ανάγκη για τη μετάφραση της Βίβλου στην τυποποιημένη αρμενική γλώσσα εκείνης της εποχής **προϋποθέτει την δημιουργία ενός ειδικού αλφαβήτου**, που θα αντιστοιχούσε στην φωνητική της αρμενικής και για να σεβόταν την μορφολογία της γλώσσας (μη σημιτική).

Θεωρείται παραδοσιακά ότι η δημιουργία του αλφαβήτου έγινε το 405 και την ακολούθησε το 436 η πρώτη μετάφραση της Βίβλου.

Αρχικά υπήρχαν 36 γράμματα. (σήμερα είναι 38)

Ο μοναχός Μεσρόμπ / Mesrob και ο μαθητής του Γκοριούν / Gorün είναι οι δημιουργοί αυτού του αλφαβήτου, το οποίο στάλθηκε από το Άγιο Πνεύμα.

Ήταν δύσκολη η τυποποίηση μιας γλώσσας που είναι κιόλας παλιά και είχε τοπικές εκδοχές / διαλέκτους.

Έπρεπε να καλύψει η καινούργια γραμμένη μορφή όλες ή σχεδόν ανάγκες των ομιλητών με διάφορες προφορές, με μάλλον μικρές διαφορές και στο επίπεδο της γραμματικής.

Η τυποποίηση κάθε γλώσσας προϋποθέτει επιλογές μεταξύ όλων των μορφών που υπάρχουν την στιγμή της τυποποίησης. Π.χ. Στα ελληνικά γράφετε σχεδόν

πάντα κοιτάζω αλλά υπήρχαν κι άλλες μορφές όπως *κυττάζω*. Στα κείμενα του Καζαντζάκη οι μορφές διαφέρουν από τα τυποποιημένα σημερινά.

Η κλασική αρμενική γλώσσα ή οποία είναι η γλώσσα της εκκλησίας ως σήμερα.

Λέγεται **գրաբար**, δηλαδή **grabar** (κλασσ. και ανατολική προφορά) / **krapar** (δυτική προφορά) έχει την ίδια ινδοευρωπαϊκή ρίζα όπως το ελληνικό ρήμα *γράφω*

Τα πρώτα γράμματα είναι:

ա

բ

գ

դ

ե

զ

է

Οθωμανοί Αρμένιοι υπήρχαν στην Κιλικία που αντιστοιχεί περίπου στη σημερινή τουρκική Çukurova με σημερινή πρωτεύουσα τα Άδανα / Adana.

Εκεί μετά από την εμφάνιση/ερχομό/επέκταση /επίθεση/εισβολή των Σελτζούκων τέλος του 11ου αιώνα μεταφέρθηκε η αριστοκρατία προς την κεντρική (βυζαντινή) Μικρά Ασία : Ευδοκία. Σεβάστεια κι τελικά ως την Κιλικία. Κύριες πόλεις της περιοχής: ο Ταρσός – η Μερσίνη – το Σις (σήμερα Kozan στην Τουρκία)

Η περιοχή διακρίνεται για τον Αρμενικό Μεσαίωνα γιατί εκεί υπήρχε η μονή Αρμενία που είχε χαρακτηριστικά αυτονομίας ή ανεξαρτησίας. Η Κιλικία είναι μια μεσογειακή Αρμενία : 1080 – 1375. Ήταν ανεξάρτητο Βασίλειο που αναγνωρίζεται από τη Ρώμη και αναγκαστικά από το Βυζάντιο που έπρεπε να αποδεχθεί την απόσχιση πρώην εδάφους του.

Το Σις / Միս ήταν μια από τις πρωτεύουσες, και τις κύριες έδρες της εκκλησίας δεν παραμένουν πάντα στον ίδιο τόπο.

Το Σίς ήταν η Έδρα του καθολικοσάτου του Ύψηλου Οίκου της Κιλικίας. Θεωρείται παραδοσιακό εκκλησιαστικό κέντρο. Ο θεσμός υπάρχει ακόμα αλλά βρίσκεται σε προάστιο της Βηρυτού, στον Αντήλιο.

Στην Κιλικία δημιουργήθηκαν τα δύο επιπλέον γράμματα το **o** και το **օ**

Η συμβολικά πρώτη έδρα βρίσκεται στη σημερινή Αρμενία, στο Etchmiadzin / Էջմիածին όπου βρίσκεται το καθολικοσάτο πάντων Αρμενίων. Η αρμενική αποστολική εκκλησία πριν από τη δημιουργία των σύγχρονων εθνικών κρατών χαρακτηρίζεται από την πολυκεντρικότητά της. Όπως και στην ορθόδοξη παράδοση, ο συλλογικός τρόπος λειτουργίας της εκκλησιαστικής δομής διαφέρει σημαντικά από εκείνο της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας, η οποία σέβεται σκληρά την αρχή της ιεραρχίας και μοιάζει με πυραμίδα στην κορυφή της οποίας βρίσκεται ο πάπας της Ρώμης. (ο Πατριάρχης της Αλεξανδρείας έχει επίσης τον τίτλο του πάπα.)

Οι παραδοσιακές πατριαρχικές έδρες είναι: η Αντιόχεια, η Αλεξάνδρεια, τα Ιεροσόλυμα, η Ρώμη. Η Νέα Ρώμη, η δεύτερη Ρώμη η Κωνσταντινούπολη είναι μια σχετικά πρόσφατη πρόσθεση.

Η έδρα της Αντιόχειας (Antiokya/Hatay) βρίσκεται στη Δαμασκό από την εποχή της αραβικής κατάκτησης.

Σήμερα στην Τουρκία που να ακούσετε αρμενικά (και ρωμαϊκά) στον δρόμο; Στα Ταταύλα – Kurtuluş.

Οι Αρμένιοι είναι ένας

- πληθυσμός που έχει έντονη ιστορική συνείδηση για τον λίκνο του
- πληθυσμός διαχρονικά κινητός: το τοπωνύμιο Ματζικερτ / Մաժիզկերտ είναι αρμενικό, βρισκόταν τότε στα ανατολικά εδάφη του Βυζαντίου.

Η Σεβάστεια, η Κωνσταντινούπολη, η Σμύρνη αλλά και η **Τιφλίδα**/Թիֆլիս ήταν σημαντικά κέντρα εγκατάστασης Αρμενίων.

Τα ανατολικά αρμενικά τυποποιήθηκαν στην Τιφλίδα όπου υπήρχαν τύπος, θέατρο, τυπογραφεία, εμπορική λειτουργία ως και πολιτικές θέσεις (δημαρχία).

Στον Καύκασο : η βιομηχανία στο **Μπακού**. Επίσης ήταν κέντρο αρμενικού προλεταριάτου στα πετρέλαια. + το αστικό κέντρο: κτίρια που σχεδίασαν Αρμένιοι αρχιτέκτονες.

Η σημερινή Αρμενία βρίσκεται εκτός της πρώην οθωμανικής επικράτειας.

Ο δυτικός (οθωμανικός η μετα-οθωμανικός) αρμενικός κόσμος των οθωμανικών (νυν τουρκικών) επαρχιών έχει εξαφανιστεί το 1915.

Αλλά ίχνη υπάρχουν.

Η μόνη οργανωμένη κοινότητα που υπάρχει ως σήμερα είναι του Ίσταμπούλ.

Η δεύτερη εξαίρεση θα μπορούσε να είναι στη Σμύρνη αλλά τον Σεπτ. 1922: η πρώτη συνοικία την οποία έκαψαν ήταν η αρμενική στο κέντρο, γύρω στην εκκλησία του Αγίου Στεφάνου, με τα σχολεία αρρένων Μεσρομπιάμ και θήλεων Χριστιμιάν.

Ο εκχριστιανισμός των Αρμενίων έσβησε την παγανιστική τους κληρονομιά – γιατί έχουμε ακριβείς πληροφορίες για εκείνη την περίοδο μόνο μέσω των χριστιανών συγγραφέων.

Μετά από εκχριστιανισμό οι Αρμένιοι βίωσαν λίγες περιόδους ανεξαρτησίας. Τις πιο πολλές περιόδους ήταν φοροϋποτελείς είτε της παγανιστικής Περσίας, της Ρώμης, του Βυζαντίου.

Στον Καύκασο;

Η Αρμενία στον Καύκασο έγινε ρωσική με την κατάκτηση του Καυκάσου 1826/8: ειρήνη με την Περσία η οποία έχασε το χανάτο του Γερεβάν και άλλα χανάτα, τα οποία ανήκαν όλα στο Persianate World / περσοποιημένο κόσμο. Η αλλαγή της θρησκευτικής ταυτότητας του κέντρου – από σιϊτικό ισλάμ στην χριστιανική ορθοδοξία στην ρωσική εκδοχή ήταν περιορισμένη βελτίωση από τη στιγμή που οι τσάροι επέβαλαν πολιτική ρωσοποίησης σε όλους.

Στον χάρτη ούτε φαίνεται η λίμνη του Ουρμιά. Η πιο παλαιά οργανωμένη επισκοπή στο σημερινό Ιράν βρίσκεται στην Ταυρίδα. Η «Περσαρμενία» φτάνει πιο νότια από ό, τι φαίνεται στον χάρτη.

Σας παρακαλώ πολύ να παρατηρήσετε τον ιστορικό χαρακτήρα των συνόρων και τη μεγάλη διαφορά των συνόρων μεταξύ τότε και σήμερα, όπως και η εμφάνιση από τη Συνθήκη του Τουρκμαντσαϊ / **ترکمانچای** το 1828 πολλά κράτη στην περιοχή.

(Τα σύνορα της Αρμενίας εντός Σοβιετικής Ένωσης είναι δημιούργημα του Ιωσήφ Στάλιν. Πολλοί Αρμένιοι έμειναν έξω: στο Ναχιτσεβάν, στο Καραμπάγ, π.χ.)

